

AGATA DOMACHOWSKA

Wydział Humanistyczny
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu
ORCID: 0000-0002-8521-9399
a.domachowska@umk.pl

BALKANY ZACHODNIE – WYZWANIA DLA BEZPIECZEŃSTWA W OBlicZU WOJNY ROSJI W UKRAINIE

**The Western Balkans – security challenges in the face of Russia’s
war in Ukraine**

The Western Balkans is a region that has been aspiring to join the European Union for years. However, this process is prolonged due to the often insufficient involvement of individual governments in the actual implementation of reforms, but also of the EU itself, which did not express a real desire for enlargement. Russia’s invasion of Ukraine seems to be an additional strong incentive to reactivate the region in order to prevent it from becoming an arena of foreign, including Russian, influence. Russia is particularly interested in deepening conflicts and destabilizing the situation in the region in order to prevent the Western Balkans from joining the EU. The aim of this article is to analyze the current situation in the countries of the region, after the outbreak of the Russian war in Ukraine, in the context of potential challenges for the security of the Western Balkan countries.

Keywords: Western Balkans, Ukraine, Russia, security.

WSTĘP

Inwazja Rosji na Ukrainę zaskoczyła cały świat. Jej skutki odczuwa się globalnie. Nastąpił wzrost cen energii czy zboża¹. Doprowadziła ona również do rozpoczęcia dyskusji nad kwestią bezpieczeństwa w innych częściach świata. Szczególnie zwracano w tym kontekście uwagę na możliwe działania Chin wobec Tajwanu oraz potencjalną reakcję Stanów Zjednoczonych². Zachowanie tych dwóch mocarstw światowych wobec wojny w Ukrainie, w kontekście ich rywalizacji, wciąż budzi ogromne zainteresowanie.

Wojna, tocząca się tuż za polską granicą, stała się idealnym przyczynkiem do tego, aby zacząć dostrzegać kolejne wyzwania dla bezpieczeństwa w Europie. W tym kontekście warto przyjrzeć się szczególnie sytuacji w państwach Bałkanów Zachodnich (tj. Serbii, Czarnogórze, Macedonii Północnej, Albanii, Bośni i Hercegowinie oraz w Kosowie), stanowiących bliskie sąsiedztwo Unii Europejskiej i aspirujących od lat do jej członkostwa. Nie zapominajmy, że jest to też region, w którym od wieków obecna jest Rosja i to w wielu różnych obszarach – politycznym, gospodarczym czy kulturowym. Zwrócił na to uwagę obecny prezydent Macedonii Północnej, Stevo Pendarovski, który na tegorocznym (2023 r.) Międzynarodowym Forum Ekonomicznym w Davos powiedział wprost, że Bałkany Zachodnie są bardziej narażone na działania Rosji, wynikające z jej zaangażowania w wojnę w Ukrainie, niż państwa bałtyckie³.

Celem niniejszego artykułu jest przeanalizowanie obecnej sytuacji w państwach Bałkanów Zachodnich, po wybuchu pełnoskalo-

¹ *Energy and Finance, Global Impact of War in Ukraine: Energy Crisis*, Global Crisis Response Group, Brief No. 3, sierpień 2022; O. Brown, A. Froggatt, N. Gozak, N. Katsar-Buchkovska, O. Lutsevych, *The Consequences of Russia's War on Ukraine for Climate Action, Food Supply and Energy Security*, Chatham House, September 2023, DOI: 10.55317/9781784135836.

² M. Taylor Fravel, *China's Potential Lessons from Ukraine for Conflict over Taiwan*, „The Washington Quarterly” 2023, t. 46, nr 3, s. 7–25, DOI: 10.1080/0163660X.2023.2260141; S. Shay, *The Effects of the War in Ukraine on the US-China Relations*, „Security Science Journal” 2023, t. 4, nr 1, s. 54–57, DOI: 10.37458/ssj.4.1.4; J.K. Culver, S. Kirchberger, *US-China Lessons from Ukraine: Fueling More Dangerous Taiwan Tensions*, Atlantic Council, czerwiec 2023, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/us-china-lessons-from-ukraine/> [dostęp: 14.05.2024].

³ President of North Macedonia, *President Pendarovski participates in the panel session “In Defense of Europe” at the World Economic Forum in Davos*, 17.01.2023, https://pretsedatel.mk/en/davos_17012023-2/, data dostępu: 21.01.2023; *Kosovo, Bosnia Endangered by Russian Influence*; Pendarovski, Albanian Daily News, 17.01.2023, <https://albaniandailynews.com/news/kosovo-bosnia-endangered-by-russian-influence-n-macedonian-president-1> [dostęp: 21.01.2023].

wej wojny Rosji w Ukrainie, w kontekście potencjalnych wyzwań dla bezpieczeństwa w regionie, niezwykle ważnych z punktu widzenia bezpieczeństwa również Unii Europejskiej. Kluczowym będzie zatem skoncentrowanie się na kwestiach spornych i konfliktowych, a także na nierozwiązanych problemach wewnętrznych, które destabilizują (bądź mogą stać się źródłem destabilizacji w przyszłości) sytuację w regionie. Rosja bowiem może starać się wykorzystać wciąż nierozwiązane problemy, z którymi mierzą się państwa Bałkanów Zachodnich (najprawdopodobniej już to robi), w celu wzmacniania napięć, a w konsekwencji także spowalniania procesu integracji europejskiej wymienionych państw⁴. Ze względu na aktualność owej tematyki badaniem, przy wykorzystaniu metody analizy treści oraz metody porównawczej, objęto przede wszystkim informacje podawane przez media regionalne (prasę, telewizję, portale internetowe) oraz publiczne wystąpienia polityków państw Bałkanów Zachodnich. Artykuł został podzielony na dwie podstawowe części. W pierwszej z nich pokrótce omówiono problem obecności Rosji w poszczególnych państwach Bałkanów Zachodnich, natomiast druga część stanowi analizę obecnej sytuacji w owych państwach (tj. nierozwiązanych sporów zewnętrznych oraz głównych problemów wewnętrznych) w kontekście bezpieczeństwa regionu.

OBECNOŚĆ ROSJI W PAŃSTWACH BAŁKANÓW ZACHODNICH (ZARYS PROBLEMU)

Rosja, podobnie jak chociażby Turcja, stanowi przykład aktora działającego na Bałkanach, który od wieków wpływa lub próbuje wpływać

⁴ Szerzej na temat wpływów rosyjskich na Bałkanach zob. m.in.: D. Bechev, *Rival Power: Russia in Southeast Europe*, Yale University Press, Padstow 2017; J. Headley, *Russia and the Balkans. Foreign Policy from Yeltsin to Putin*, Hurst & Company, Londyn 2008; *Širom zatvorenih očiju: Jačanje ruske meke moći u Srbiji – ciljevi, instrumenti i efekti*, Centar za evroatlantske studije, Beograd 2016, https://www.ceas-serbia.org/images/publikacije/CEAS_Studija_-_Sirom_zatvorenih_ociju_-_Jacanje_ruske_meke_moci_u_Srbiji.pdf [dostęp: 14.05.2024]; A. Metodjeva, *Russian Narrative Proxies in the Western Balkans*, The German Marshall Fund of the United States, Washington 2019, <https://www.gmfus.org/sites/default/files/publications/pdf/Russian%20Narrative%20Proxies%20in%20Balkans.pdf> [dostęp: 14.05.2024]; B. Jagiello, *The Balkan Kettle: Russia's Policy Toward the Balkans*, „Security and Defense Quarterly” 2021, t. 35, nr 3, s. 47–61, DOI: 10.35467/sdq/138674; P. Kallaba, *Russian Interference in Kosovo: How and Why?*, „Occasional Paper” 2017, nr 9, http://www.qkss.org/repository/docs/Russian_interference_in_Kosovo_finale_2_735070.pdf [dostęp: 14.05.2024]; *Assessing Russia's Economic Footprint in Serbia*, „Policy Brief” (Center for the Study of Democracy) 2018, nr 72, <https://csd.bg/publications/publication/policy-brief-no-72-assessing-russias-economic-footprint-in-serbia/> [dostęp: 14.05.2024]; S. Domaradzki, *Rosja na Bałkanach w nowej zimnej wojnie*, [w:] A. Supińska (red.), *Lepiej nie będzie? Europa w dobie przesilenia*, Ośrodek Myśli Politycznej, Kraków 2018, s. 141–160.

na przebieg zdarzeń w regionie⁵. Obecnie również stara się ona wzmacniać swoją obecność, nawet pomimo zdecydowanego proeuroatlantyckiego stanowiska państw bałkańskich. Należy bowiem podkreślić, że wszystkie państwa Bałkanów Zachodnich aspirują do uzyskania członkostwa w Unii Europejskiej, a Czarnogóra, Macedonia Północna czy Albania są już członkami NATO. Kosowo z kolei wyraża chęć przystąpienia do Sojuszu. Jedynie Serbia, a także serbscy politycy (w odróżnieniu od chorwackich czy boszniackich) rządzący w Republice Serbskiej będącej częścią składową Bośni i Hercegowiny, opowiadają się zdecydowanie przeciwko takiemu pomysłowi. Podobne stanowisko wyrażali również Serbowie w Czarnogórze, zanim państwo to uzyskało członkostwo w NATO. I to właśnie BiH (a dokładniej właśnie owa Republika Serbska), Serbia, ale także właśnie Czarnogóra⁶ stanowią na Bałkanach obszar, na którym Rosja najsilniej stara się oddziaływać. Są to bowiem państwa, w których żyje znacząca liczba serbskiej ludności i gdzie aktywna jest Serbska Cerkiew Prawosławna – kluczowa instytucja z punktu widzenia wzmacniania tożsamości narodowej, a także utrwalająca pozytywny obraz Rosji wśród Serbów.

Warto podkreślić, że to właśnie do Moskwy na oficjalne spotkania podróżują najważniejsi serbscy politycy, tj. Aleksandar Vučić, prezydent Serbii, oraz Milorad Dodik, prezydent Republiki Serbskiej. Ze względu m.in. na ten pozytywny stosunek obu przywódców do Rosji, państwa te, jako jedyne w regionie, nie przyłączyły się wciąż do nakładanych przez Zachód sankcji na Rosję. Należy podkreślić jednocześnie, że prezydent Serbii oficjalnie opowiada się za zakończeniem wojny i uznaje suwerenność oraz integralność terytorialną

⁵ Szerzej nt. obecności Rosji na Bałkanach zob.: A. Włodkowska, *Rosja na Bałkanach*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2009, nr 7, cz. 2, s. 99–114; M. Babić, *Rosja na Bałkanach Zachodnich. Interesy narodowe i wpływy polityczne*, [w:] M. Babić, I. Jakimowicz-Ostrowska (red.), *Balkany w XXI wieku: problemy konsolidacji i integracji*, Warszawa 2014, s. 47–71; M. Łakota-Micker, *Współczesne rosyjskie i serbskie wpływy w Czarnogórze – wybrane przykłady*, „Horyzonty Polityki”, 2023, t. 14, nr 47, s. 167–185, DOI: 10.35765/hp.2452; M. Szpala, *Rosja w Serbii – miękka siła i twarde interesy*, „Komentarze OSW” 2014, nr 150; D. Bechev, B. Radeljić, *Russia and the Balkans*, „Russian Analytical Digest” (RAD), nr 226, 6.12.2018, DOI: 10.3929/ethz-b-000301365; S. Secieru, *Russia in the Western Balkans: Tactical Wins, Strategic Setbacks*, „European Union Institute of Security Studies” 2019, t. 2, nr 3-4, DOI: 10.2815/21802; R. Panagiotou, *The Western Balkans between Russia and the European Union: Perceptions, Reality, and Impact on Enlargement*, „Journal of Contemporary European Studies” 2021, t. 29, nr 2, s. 219–233, DOI: 10.1080/14782804.2020.1798218; P. Stronski, A. Himes, *Russia's Game in the Balkans*, Carnegie Endowment for International Peace, Waszyngton 2019; D. Bechev, *Russia's Strategic Interests and Tools of Influence in the Western Balkans*, NATO Strategic Communications Centre of Excellence, Riga 2019.

⁶ Zob. m.in. M. Łakota-Micker, *Współczesne rosyjskie i serbskie wpływy w Czarnogórze*.

Ukrainy⁷. Co więcej, Serbia zgłosiła za rezolucją ONZ potępiająca rosyjski atak na Ukrainę (2 marca 2022), wzywającą do natychmiastowego wycofania się z Ukrainy (24 marca 2022) oraz potępiającą Rosję za próbę aneksji czterech regionów Ukrainy (13 października 2022)⁸.

Rosja wciąż próbuje wykorzystywać te prorosyjskie sentymenty, tłące się szczególnie w społeczeństwie serbskim, żyjącym zarówno w Serbii, jak i w Kosowie, Bośni i Hercegowinie czy w Czarnogórze. Mając na uwadze wspomniany już sentyment do Rosji i Rosjan, wśród części obywateli państw bałkańskich można również dostrzec wpływy Rosji w obszarze szeroko pojętej kultury. Nośnikiem rosyjskiej propagandy i zwolennikiem bliskich relacji z Rosją jest Serbska Cerkiew Prawosławna, działająca nie tylko w Serbii, ale też Czarnogórze, Bośni i Hercegowinie, Macedonii Północnej, Słowenii i Chorwacji⁹. Istnieje wiele różnych stowarzyszeń czy organizacji, które współpracują z podmiotami rosyjskimi, a także media rosyjskie¹⁰, kolportowane są gazety języku rosyjskim czy też działają szkoły języka rosyjskiego itd. Łącznikami w tym obszarze są również sami Rosjanie żyjący na Bałkanach. Warto zauważyć, że ich liczba wzrosła po rozpoczęciu pełnoskalowej wojny w Ukrainie¹¹. Wielu z nich zdecydowało się na opuszczenie swego kraju w obawie przed możliwą mobilizacją do armii rosyjskiej i wysłaniem na front.

To w Rosji Serbia ma też sojusznika w kwestii kluczowej z punktu widzenia jej państwowości, suwerenności i integralności terytorialnej,

⁷ Vučić: Srbija podržava teritorijalni integritet Ukrajine, ali neće uvoditi sankcije Rusiji, Aljazeera, 25.02.2022, <https://balkans.aljazeera.net/amp/news/balkan/2022/2/25/vucic-srbija-podrzava-teritorijalni-integritet-ukrajine-ali-nece-uvoditi-sankcije-rusiji> [dostęp: 22.01.2023].

⁸ M. Stojanovic, *Serbia Backs UN Resolution Against Russian Annexations in Ukraine*, Balkainsight, 13.10.2022, <https://balkaninsight.com/2022/10/13/serbia-backs-un-resolution-against-russian-annexations-in-ukraine/> [dostęp: 23.01.2022].

⁹ R. Corbally, *Religion as a Political Vehicle: An Examination of the Influence of Orthodoxy in Serbia by Russia*, 20 kwietnia 2020, <https://berkeleycenter.georgetown.edu/responses/religion-as-a-political-vehicle-an-examination-of-the-influence-of-orthodoxy-in-serbia-by-russia> [dostęp: 23.01.2023]; O. Karabeg, *Sledi li Porfirije Kirila?*, 8 stycznia 2023, <https://www.slobodnaevropa.org/amp/srbija-rusija-pravoslavna-crkva-patrijarh/32213479.html> [dostęp: 23.02.2023]; *Rusija preko Pravoslavne crkve u Srbiji, Crnoj Gori i BiH raspiruje sukobe na Balkanu*, „Danas”, 10 marca 2022, <https://www.danas.rs/svet/rusija-preko-pravoslavne-crkve-u-srbiji-crnoj-gori-i-bih-raspiruje-sukobe-na-balkanu/?cn-reloaded=1> [dostęp: 12.02.2023].

¹⁰ T. Brey, *Russian Media in the Balkans. Case Study: How Moscow's Propaganda Influences Serbia*, Friedrich-Naumann-Stiftung für die Freiheit, Potsdam-Babelsberg, styczeń 2022, https://shop.freiheit.org/download/P2@1189/544042/Russische-Medien_Balkan_280122.pdf [dostęp: 21.02.2023].

¹¹ *Rusi bježe na Balkan: Karte rasprodate, većina ih želi u Srbiju*, 24.09.2022, <https://okanal.oslobodjenje.ba/okanal/vijesti/rusi-bjeze-na-balkan-karte-rasprodate-vecina-ih-zeli-u-srbiju-795301> [dostęp: 21.02.2022].

czyli w kwestii Kosowa, którego niepodległości Moskwa nie uznaje. Jest to bardzo ważny dla Serbii sojusznik, ponieważ posiadający prawo weta w Radzie Bezpieczeństwa ONZ. Interesująca w tym zakresie może być wypowiedź prezydenta Putina, starającego się usprawiedliwić inwazję swych wojsk na Ukrainę. W rozmowie z sekretarzem generalnym ONZ posłużył się on przykładem Kosowa jako precedensem, który umożliwiłby samozwańczym republikom na ukraińskim Donbasie ogłoszenie niepodległości, a Moskwie – ich uznanie¹². Porównał swoje działania do operacji NATO w Jugosławii z 1999 r., która miała doprowadzić do zakończenia konfliktu toczącego się pomiędzy Serbami i Albańczykami żyjącymi w Kosowie. Zatem tego rodzaju retoryka (choć nieusprawiedliwiona, bo porównująca ze sobą dwa zupełnie odmienne przypadki) powinna jednak wywołać przynajmniej refleksję nad wiarygodnością bliskich relacji serbsko-rosyjskich w kontekście Kosowa.

Ostatnie dekady pokazują dominację gospodarczą państw Unii Europejskiej w regionie Bałkanów Zachodnich. Rosja w tym względzie nie może stanowić konkurencji dla UE¹³. Nie zmienia to jednak faktu, że konsekwentnie stara się ona zwiększać swoje wpływy w poszczególnych sektorach gospodarki, tj. energetycznym (w Serbii, BiH, Macedonii Północnej), na rynku nieruchomości czy turystyce (w Czarnogórze) oraz w sektorze bankowym¹⁴. Rosyjski Gazprom dostarcza wciąż gaz do Serbii, Macedonii Północnej oraz do BiH gazociągiem przez Bułgarię. Choć Serbia, pomimo unijnych sankcji nałożonych na dostawy energii z Rosji, podpisała trzyletni kontrakt na dostawy rosyjskiego gazu¹⁵, to jednocześnie rozpoczęła rozmowy z Azerbejdżanem na przyszłe dostawy gazu oraz energii z tego właśnie kaukaskiego kraju¹⁶.

¹² L. Cvetković, *Šta Putin nije rekao o Kosovu?*, <https://www.slobodnaevropa.org/a/putin-guterer-kosovo-rusija-donjeck-ukrajina-/31825679.html> [dostęp: 3.03.2023].

¹³ *The EU and the Western Balkans: Towards a Common Future*, EEAS, 16.03.2022, https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-and-western-balkans-towards-common-future_en [dostęp: 05.03.2023].

¹⁴ *Russia's Influence in the Western Balkans*, European Parliament, czerwiec 2022, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/733523/EPRS_ATA\(2022\)733523_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/733523/EPRS_ATA(2022)733523_EN.pdf) [dostęp: 2.03.2023]; A. Violante, *Under Pressure: The Impact of Russian Tourism Investment in Montenegro*, „*Under Pressure: The Impact of Russian Tourism Investment in Montenegro*”, CABI Books. CABI International, 2017, DOI: 10.1079/9781780647616.0087.

¹⁵ *Serbia's Vucic Says He Agreed a Three-Year Gas Supply Contract with Putin*, 29.05.2022, <https://www.reuters.com/world/europe/serbias-vucic-says-agreed-3-year-gas-supply-contract-with-putin-2022-05-29/> [dostęp: 1.03.2023].

¹⁶ V. Spasić, *Serbia To Import Gas, Electricity from Azerbaijan, Get Oil Via Croatia*, 23.12.2022, <https://balkangreenenergynews.com/serbia-to-import-gas-electricity-from-azerbaijan-get-oil-via-croatia/> [dostęp: 1.04.2023].

Ten destabilizujący charakter działań Rosji na Bałkanach widoczny jest od lat. Jednak ostatnio można dostrzec również spektakularne porażki Moskwy w regionie. To Rosja mianowicie miała stać za próbą przeprowadzenia zamachu stanu podczas wyborów parlamentarnych w Czarnogórze w 2016 r., aby zapobiec przystąpieniu tego kraju do NATO¹⁷. Tak się jednak nie stało. Rosja próbowała także zapobiec przystąpieniu Macedonii Północnej do Sojuszu Północnoatlantyckiego – równie nieskutecznie¹⁸.

Ponadto Rosja wykorzystuje różnego rodzaju ataki w cyberprzestrzeni, aby zdestabilizować sytuację w państwach bałkańskich. Na początku marca 2023 r. władze macedońskie ogłosiły, że setki obiektów (m.in. szkoły, centra handlowe, instytucje) otrzymało fałszywe zawiadomienia o podłożonych bombach¹⁹. Trudno jest znaleźć źródła ataków, jak stwierdził macedoński minister spraw wewnętrznych, Oliver Spasovski. Zauważył jednak, że mogą one pochodzić z Rosji czy Iranu. To intensywny atak hybrydowy, który trwa od października 2022 r. Od wybuchu wojny Rosji w Ukrainie odnotowano wiele fałszywych zgłoszeń o podłożonych bombach, nie tylko w Macedonii Północnej, ale też w Czarnogórze, czy w Serbii²⁰. Warto dodać, że w kwietniu 2022 r. serbski prezydent wskazał na Ukrainę i na niedookreślone przez niego państwo członkowskie UE jako odpowiedzialnych za cyberataki²¹. W ramach pomocy Macedonii Północnej, aby mogła ona uporać się z problemem cybernetycznych zagrożeń, NATO wysłało do tego bałkańskiego państwa swych ekspertów²².

Analizując obecność i wpływy Rosji na Bałkanach, należy także dodać, że obecnie umiejętnie posługuje się ona także propagandą, dezinformacją oraz „fake newsami”, aby destabilizować sytuację

¹⁷ A. Domachowska, *Wpływy rosyjskie w regionie Bałkanów Zachodnich*, cz. 2: *Albania, Czarnogóra*, „Prace Instytutu Europy Środkowej” 2021, nr 1, s. 51–54.

¹⁸ M. Samorukov, *Double or Quits: A Russian Approach to North Macedonia and NATO*, 14.05.2019, <https://carnegieendowment.org/2019/05/14/double-or-quits-russian-approach-to-north-macedonia-and-nato-pub-79123> [dostęp: 4.03.2023].

¹⁹ I. Stikkova, A. Heil, *As Bomb Threats Send Kids Home from School, Macedonians Fear A Return to Online Learning*, 28 lutego 2023, <https://www.rferl.org/amp/macedonia-school-bomb-threats-fear-online-learning/32292312.html> [dostęp: 16.03.2023].

²⁰ A. Pulaj, *Repeated Cyberattacks Across the Western Balkans Highlight Need for an Organized Approach to Security*, 9 września 2022, <https://globalvoices.org/2022/09/09/repeated-cyberattacks-across-the-western-balkans-highlight-need-for-an-organized-approach-to-security/amp/> [dostęp: 14.03.2023].

²¹ *Serbia Accuses Ukraine and Unnamed EU Country of Air Serbia Bomb Hoaxes*, 18.04.2022, <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/serbia-accuses-ukraine-and-unnamed-eu-country-of-air-serbia-bomb-hoaxes/> [dostęp: 18.03.2023].

²² *NATO Team in North Macedonia to Help Against Hybrid Attacks*, NATO, 7.03.2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_212621.htm [dostęp: 21.03.2023].

w tym regionie. Będąc świadomym tego zagrożenia, tuż po wybuchu wojny w Ukrainie Kosowo podjęło decyzję o tymczasowym zakazaniu emisji programów Russia Today oraz RT Documentary TV²³. Były one popularne przede wszystkim w północnej części Kosowa, zamieszkałej przez Serbów.

Podsumowując zatem, należy stwierdzić, że najsilniejsze wpływy w regionie Rosja wciąż ma w Serbii, Bośni i Hercegowinie, w północnej części Kosowa oraz szczególnie wśród serbskiej społeczności żyjącej w Czarnogórze. Najmniejsze z kolei w Albanii, co jednak nie oznacza, że kraj ten jest całkowicie uodporniony na destabilizujące działania Rosji. Warto bowiem zaznaczyć, że często te rosyjskie wpływy czy działania w regionie nie są transparentne, a zatem trudne do natychmiastowego wychwycenia.

WYZWANIA DLA BEZPIECZEŃSTWA W REGIONIE W OBLICZU WOJNY ROSJI Z UKRAINĄ

Podczas wspomnianego już panelu, zorganizowanego w ramach międzynarodowego forum ekonomicznego w Davos, macedoński prezydent Stevo Pendarovski wymienił dwa miejsca na Bałkanach, gdzie Rosja szczególnie będzie zainteresowana wzmacnianiem napięć przy wykorzystaniu propagandy oraz rozpowszechnianiu nieprawdziwych informacji. Są to Bośnia i Hercegowina oraz Kosowo. Jak twierdzi prezydent Pendarovski, znajdziemy tam bowiem podmioty, które nie są zadowolone ze zmian terytorialnych, do których doszło w latach 90. XX w. i te właśnie podmioty są również podatne na rosyjską retorykę. Należy zgodzić się z tym stwierdzeniem. Jeśli przeanalizujemy serię wydarzeń rozgrywających się w państwach Bałkanów Zachodnich od momentu rozpoczęcia wojny Rosji w Ukrainie, to okaże się, że do wzrostu napięć dochodziło szczególnie w tych dwóch państwach.

Bośnia i Hercegowina od lat jest w ciągłym stanie wewnętrznego wrzenia, będącego wynikiem konfliktów politycznych, „podgrzewanych” przez przywódców politycznych trzech narodów konstytutywnych, tj. Boszniaków, Serbów i Chorwatów. Te spory i nieporozumienia uniemożliwiają wprowadzanie niezbędnych reform wewnętrznych w państwie, kluczowych z punktu widzenia wzmocnienia rządów prawa, a także kondycji gospodarki i funkcjonowania wielonarodo-

²³ A. Isufi, *Kosovo Defends Decision to Ban Russian TV Channels*, 28.02.2022, <https://balkaninsight.com/2022/02/28/kosovo-defends-decision-to-ban-russian-tv-channels/> [dostęp: 21.03.2023].

wego społeczeństwa. W kategoriach sukcesu należy jednak odnotować decyzję UE w sprawie przyznania w grudniu 2022 r. BiH statusu państwa kandydującego²⁴. Decyzję tę trzeba rozpatrywać właśnie w kontekście wojny w Ukrainie i dostrzeżenia wreszcie przez Unię konieczności zintensyfikowania swych działań w najbliższym sąsiedztwie. Przypomnieć należy, że jeszcze wcześniej, bo w czerwcu 2022 r., tego rodzaju status otrzymały również Ukraina i Mołdawia²⁵.

Po rozpoczęciu wojny rosyjsko-ukraińskiej serbski przywódca w BiH Milorad Dodik nie zaniechał swej secesyjnej retoryki – wręcz przeciwnie – coraz głośniej wypowiadał się na temat konieczności odłączenia się Republiki Serbskiej od BiH, co niewątpliwie musiało spotkać się z zadowoleniem strony rosyjskiej. Stwierdził on wprost, że plan secesji republiki musi zostać przesunięty w czasie ze względu na wojnę w Ukrainie. Warto przypomnieć, iż przed jej wybuchem, pod koniec 2021 r., Dodik próbował ponownie zdestabilizować sytuację w BiH, grożąc stworzeniem w Republice Serbskiej m.in. własnych sił zbrojnych, urzędu ds. podatków czy sądownictwa. Wobec rozpoczęcia realizacji tychże dążeń USA postanowiły objąć go sankcjami²⁶.

Bliskie relacje Dodika z rosyjskim prezydentem potwierdziła 20 września 2022 r., tuż przed samymi wyborami w BiH, jego wizyta w Moskwie i spotkanie z Putinem. Było to już siódme z kolei spotkanie obu polityków od 2014 r.²⁷. Co więcej, w styczniu 2023 r. podczas obchodów Dnia Republiki Serbskiej (święto uznane przez Trybunał Konstytucyjny BiH za niekonstytucyjne) Dodik przyznał Putinowi (choć nieobecnemu na uroczystości) medal za okazywanie „szczególnej patriotycznej troski i miłości wobec Republiki Serbskiej”, a także za zasługi na rzecz wzmacniania politycznych relacji między Rosją a Republiką Serbską²⁸. Warto dodać, że w obchodach tych uczestniczyli

²⁴ *EU Candidate Status for Bosnia and Herzegovina: a message to the people and a tasking for politicians*, EEAS, 19.12.2022, https://www.eeas.europa.eu/eeas/eu-candidate-status-bosnia-and-herzegovina-message-people-and-tasking-politicians-0_en [dostęp: 4.02.2023].

²⁵ J. Parker, J. Inwood, S. Rosenberg, *EU Awards Ukraine and Moldova Candidate Status*, 23.06.2022, <https://www.bbc.com/news/world-europe-61891467>.amp [dostęp: 12.02.2023].

²⁶ M. Szpala, *Bośnia i Hercegowina – gry separatyzmem Republiki Serbskiej*, 9.02.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2022-02-09/bosnia-i-hercegowina-gry-separatyzmem-republiki-serbskiej> [dostęp: 9.02.2023].

²⁷ *Dodik Travels to Moscow for Meeting with Putin Ahead of Elections*, 21.09.2022, <https://www.rferl.org/amp/dodik-moscow-putin-elections-republika-srpska/32043995.html> [dostęp: 12.02.2023].

²⁸ P. Zvijerac, *Ordenje RS Putinu, Vučiću, patrijarsima i ratnim zločincima*, 10.01.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/amp/dodik-putin-odlikovanje-bih-rusija-srbija/32217480.html> [dostęp: 23.02.2023].

m.in. członkowie Nocnych Wilków (rosyjskiego klubu motocyklowego prezentującego nacjonalistyczne hasła), a także prorosyjscy politycy z Serbii czy Czarnogóry.

Kosowo to kolejny punkt zapalny w regionie, chętnie wykorzystywany przez rosyjską propagandę. Co prawda ogłosiło ono niepodległość w 2008 r., lecz z punktu widzenia serbskich władz (i serbskiej konstytucji) pozostaje częścią Serbii. Faktem jest jednak to, że władze w Belgradzie nie kontrolują już sytuacji w całym Kosowie, a jedynie w jego północnej części, zamieszkałej głównie przez Serbów. Od 2011 r. pod auspicjami UE toczą się rozmowy między Prisztiną a Belgradem w sprawie normalizacji relacji. W 2013 r. obie strony podpisały słynne porozumienie brukselskie, które jak nie okazało się dekadę później, nie było przełomowe. To wówczas strona kosowska zgodziła się na stworzenie Związku Gmin Serbskich (*Savez srpskih opština*) w tych częściach Kosowa, gdzie Serbowie stanowią większość. Kosowski Trybunał Konstytucyjny uznał jednak, że Związek Gmin Serbskich jest niezgodny z ustawą zasadniczą państwa²⁹. Warto zaznaczyć, że kwestia stworzenia owego Związku nieustannie podnoszona jest przez stronę serbską, która odwleka w czasie zawarcie ostatecznego porozumienia z Kosowem.

Wobec tego kontynuowanie dialogu między Belgradem a Prisztiną wydaje się niezbędne w celu poprawy ich wzajemnych relacji. Jest to kluczowe z punktu widzenia stabilności regionu, tym bardziej że w 2022 r. (nasilały się już od końca 2021 r.) ponownie doszło kilkakrotnie do napięć na linii Belgrad–Prisztina. Przyczynkiem ku temu była decyzja władz Kosowa o konieczności wymiany serbskich tablic rejestracyjnych, którymi posługuje ludność serbska, żyjąca w Kosowie. W odpowiedzi na to Serbowie podjęli decyzję o opuszczeniu instytucji państwowych (m.in. policjanci, sędziowie, prokuratorzy, pracownicy administracji)³⁰. Co więcej, zorganizowali oni blokady dróg na północy Kosowa. Pod koniec listopada 2022 r., dzięki mediacjom UE, udało się wypracować porozumienie, na mocy którego Kosowo nie będzie podejmowało dalszych działań dotyczących ponownej rejestracji pojazdów, a Serbia powstrzyma się od wydawania tablic rejestracyj-

²⁹ M. Szpala, *Kosowo–Serbia: próby przełamania impasu*, 16.03.2023, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-03-16/kosowo-serbia-proby-przelamania-impasu> [dostęp: 27.03.2023].

³⁰ P. Vujić, *Srbija i Kosovo: Srbi se povukli iz svih institucija, policajci poskidali uniforme, EU poziva na razum*, 5.11.2022, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-63527308>.amp [dostęp: 27.03.2023].

nych z nazwami miast Kosowa³¹. Jednak na początku grudnia, po aresztowaniu Dejana Panticia, byłego funkcjonariusza kosowskiej policji, Serbowie ponownie zaczęli blokować drogi. Został on oskarżony o prowadzenie działalności terrorystycznej. Ostatecznie zdecydowano o zamianie aresztu na areszt domowy, co uspokoiło sytuację³².

Unia Europejska, intensyfikująca swe działania na Bałkanach po rozpoczęciu inwazji Rosji na Ukrainę, przygotowała kolejną propozycję porozumienia kosowsko-serbskiego, popieraną również przez stronę amerykańską. Podczas spotkania premiera Albina Kurtiego i prezydenta Aleksandra Vučića w Brukseli przedstawiono (27 lutego 2023 r.) plan normalizacji relacji pomiędzy tymi bałkańskimi państwami. Warto jednak dodać, że aneks do dokumentu, regulujący jego implementację, wciąż nie został upubliczniony. Zgodnie z treścią umowy Serbia miałaby uznać *de facto* odrębność Kosowa. Co więcej, obie strony zobowiązały się do wdrożenia wszystkich wcześniejszych porozumień, na które wyraziły zgodę podczas trwającego dialogu³³. Po spotkaniu Josep Borrell, wysoki przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa ogłosił, że rozmowy idą w dobrym kierunku i kolejne spotkanie odbędzie się w Ochrydzie 18 marca. Premier Kosowa jednoznacznie potwierdził, że jest gotowy podpisać zaproponowane porozumienie, ale wyraził również swoje wątpliwości wobec pewnych zapisów dotyczących utworzenia ZSO. Natomiast serbski prezydent wręcz przeciwnie – stwierdził, że nie zamierza niczego podpisywać, nie uzna niepodległości Kosowa ani nie wyrazi zgody na jego członkostwo w ONZ. Takie samo stanowisko zaprezentował on niespełna miesiąc później po spotkaniu zorganizowanym w Macedonii Północnej. Z kolei Borrell ogłosił, że umowa została zawarta przez obie strony³⁴. Premier Kurti także przyznał, że umowa została zaakceptowana, ale prezydent Vučić odmówił jej podpisania. Serbski przywódca tłumaczył wówczas, że nie uznaje Kosowa jako niepodległego państwa

³¹ S. Cvetković, *Zakonske osnove za povratak Srba u kosovske institucije*, 25.11.2022, <https://www.slobodnaevropa.org/amp/kosovo-srbi-institucija-povratak-zakon/32148973.html> [dostęp: 28.03.2023].

³² Kurti: *Iznenaden sam, zanima me ko je sudija koji je Panticia poslao u kućni pritvor*, 28.12.2022, <https://nova.rs/vesti/politika/kurti-iznenaden-sam-zanima-me-ko-je-sudija-ko-je-panticia-poslao-u-kucni-pritvor/> [dostęp: 28.03.2023].

³³ K. Pawłowski, *Projekt porozumienia o podstawach normalizacji stosunków między Serbią i Kosowem: charakterystyka i główne założenia umowy*, cz. 2, 8.03.2023, <https://ies.lublin.pl/komentarze/projekt-porozumienia-o-podstawach-normalizacji-stosunkow-miedzy-serbia-i-kosowem-charakterystyka-i-glowne-zalozenia-umowy-cz-2/> [dostęp: 28.03.2023].

³⁴ *Despite 'Difficult' Talks, Kosovo and Serbia Reach Agreement on Normalizing Ties*, 19.03.2023, <https://www.rferl.org/amp/serbia-kosovo-leaders-meet-eu-mediated-talks/32324070.html> [dostęp: 28.03.2023].

i wobec tego nie zamierza podpisywać z nim żadnej międzynarodowej umowy, która byłaby prawnie wiążąca. Specjalny Wysłannik USA ds. Bałkanów Zachodnich Gabriel Escobar stwierdził wprost, że w Ochrydzie obie strony zawarły prawnie wiążące porozumienie, niepotrzebne jest zatem skupianie się na kwestii podpisu³⁵. To stanowisko potwierdza również były serbski sędzia Sądu Najwyższego, Zoran Ivošević, który powołując się na konwencję wiedeńską, wskazuje, że wszystkie umowy, niezależnie od tego, czy ustnie przyjęte, czy też podpisane, są prawnie wiążące³⁶.

Niezależnie od tego zatem, czy porozumienie zostało podpisane, czy też nie, kluczowy będzie sposób jego wdrażania. Bez determinacji obu stron w proces implementacji przyjętych zobowiązań oraz jeszcze mocniejszego zaangażowania się strony unijnej i amerykańskiej, osiągnięcie trwałego porozumienia, a co za tym idzie rozwiązania sporu kosowsko-serbskiego nie będzie możliwe. Natomiast wzmacnianie napięć w relacjach Kosowa z Serbią, biorąc pod uwagę przede wszystkim skomplikowaną sytuację w północnej części państwa kosowskiego, będzie stanowiło cel Rosji, dążącej do dalszego destabilizowania regionu.

Macedonia Północna, bałkańskie państwo, które od 2005 r., gdy otrzymało status kandydata do UE i którego proces integracji europejskiej od tamtego momentu znacząco nie przyspieszył (ze względu na spory z sąsiadami – Grecją i Bułgarią), pozostaje wciąż miejscem potencjalnych wpływów Rosji. Należy jednocześnie dodać, że kraj ten od 2020 r. jest również członkiem NATO. Niezależnany wciąż konflikt z Bułgarią pozostaje okazją dla Rosji, aby pogłębiać napięcia nie tylko w samym społeczeństwie, ale także szerzej – w regionie.

Podczas trwania wojny w Ukrainie doszło do zaostrzenia relacji na linii Skopje–Sofia. Bułgarski rząd sugeruje możliwość kolejnego zawetowania negocjacji akcesyjnych Macedonii Północnej, po tym jak w Ochrydzie doszło do pobicia sekretarza bułgarskiego ośrodka kultury, Hristiana Pendikova. Następnie został on bułgarskim samolotem rządowym przetransportowany do Bułgarii³⁷. Władze bułgarskie uznały, że pobicie to było motywowane nienawiścią wobec

³⁵ Escobar: *The Implementation of the Ohrid Agreement Should begin Immediately*, 20.03.2023, <https://www.kosovo-online.com/en/news/politics/escobar-implementation-ohrid-agreement-should-begin-immediately-20-3-2023> [dostęp: 20.03.2023].

³⁶ Zoran Ivošević: *Vučičev potpis nije potreban, Sporazum i Aneks su obavezujući*, 20.03.2023, <https://www.danas.rs/vesti/politika/ivosevic-vucicev-potpis-nije-potreban-sporazum-i-aneks-su-obavezujucci/> [dostęp: 29.03.2023].

³⁷ A. Heil, *Why an Old Bulgarian-Macedonian Feud Over an Ottoman-Era Revolutionary Is Flaring up Once Again*, 3.02.2023, <https://www.rferl.org/amp/bulgaria-macedonia-delchev-feud-ottoman-legacy/32254465.html> [dostęp: 28.03.2023].

Bułgarów³⁸. Po tym zdarzeniu wezwano na konsultacje ambasadora bułgarskiego w Macedonii Północnej do Sofii. Po kilku dniach powrócił on jednak do Macedonii. Po tym wydarzeniu były premier Bułgarii, Boyko Borisov, stwierdził wprost, że pewne grupy/struktury chcą, aby Macedonia znalazła się pod wpływem Rosji³⁹. Nie sprecyzował jednak o jakie grupy/struktury dokładnie chodzi. Zaznaczył przy tym, że komuś bardzo zależy, aby Bułgaria ponownie zawetowała negocjacje akcesyjne Macedonii Północnej z UE, a tak naprawdę celem Bułgarii powinno być to, aby zarówno Macedonia, jak i Albania zostały członkami Unii. Z kolei macedoński prezydent Stevo Pendarovski powiedział wprost, że część bułgarskich polityków, którzy zaangażowani są w kampanię przeciwko Macedonii, ma powiązania z rosyjskim wywiadem⁴⁰. Warto dodać, że już we wrześniu 2022 były macedoński premier, Vlado Bučkovski, (obecnie specjalny reprezentant rządu w Skopje ds. rozwiązania sporu z Bułgarią) wskazywał, że za antybułgarską histerią w Macedonii stoi właśnie Rosja, ponieważ dąży ona do destabilizacji całego regionu⁴¹. Wykorzystuje zatem tłące się w społeczeństwie emocje wokół konfliktu z Bułgarią. Podkreślił on, iż to właśnie Rosja stoi za organizacją protestów w kraju i domaganiem się referendum w sprawie przyjętej przez parlament francuski propozycji rozwiązania sporu z Bułgarią. Jednocześnie Bučkovski zaznaczył, że macedońskie ugrupowanie Lewica (*Levica*) nie jest jedynym, które pozostaje pod wpływem rosyjskim. Nie podał jednak żadnych innych przykładów. Należy dodać, że jak do tej pory spośród macedońskich partii parlamentarnych jedynie Lewica otwarcie opowiedziała się po stronie Rosji w konflikcie z Ukrainą.

Ostatecznie w lipcu 2022 r. Bułgaria zdecydowała się na zniesienie weta i wobec tego Macedonia Północna (oraz Albania) mogły wziąć udział w pierwszej konferencji międzyrządowej, oznaczającej praktyczne rozpoczęcie negocjacji akcesyjnych. Okazało się to możliwe

³⁸ P. Petrova, *President Radev: Hristian Pendikov Case Is Result of Decades-Long Policy for Instilling Hatred towards Bulgarians*, 27.01.2023, <https://www.bta.bg/en/news/balkans/397529-president-radev-christian-pendikov-case-is-result-of-decades-long-policy-for-in> [dostęp: 23.02.2023].

³⁹ *Boyko Borisov Sees an Attempt for Restoring Russian Influence in North Macedonia*, 28.01.2023, <https://bnr.bg/en/post/101771269/boyko-borisov-sees-an-attempt-for-restoring-russian-influence-in-north-macedonia> [dostęp: 28.03.2023].

⁴⁰ *North Macedonia's President Accuses Unnamed Bulgarian Politicians of Ties with Russian Intelligence*, 24.01.2023, <https://www.rferl.org/amp/macedonia-pendarovski-bulgarian-politicians-russian-ties/32236949.html> [dostęp: 30.03.2023].

⁴¹ K. Nikolov, *Russia Behind Anti-Bulgarian Hysteria, Says Macedonian ex-PM*, 20.09.2022, https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/russia-behind-anti-bulgarian-hysteria-says-macedonian-ex-pm/ [dostęp: 28.03.2023].

tylko dzięki przyjęciu przez oba państwa wspomnianej już powyżej tzw. francuskiej propozycji, zakładającej m.in. wpisanie bułgarskiej mniejszości do macedońskiej konstytucji. Przy czym inne sporne kwestie mają zostać rozwiązane pomiędzy oboma państwami. Macedonia Północna zobowiązała się to uczynić i 16 lipca 2022 r. macedoński parlament przegłosował przyjęcie francuskiej propozycji⁴², a dzień później w Sofii ministrowie spraw zagranicznych Macedonii Północnej (Bujar Osmani) i Bułgarii (Teodora Genčovska) podpisali dwustronny protokół w celu załagodzenia sporu⁴³. Ostatecznie zatem 19 lipca 2022 r. pierwsza międzyrządowa konferencja Macedonii Północnej i UE została zorganizowana. Prawie dwa i pół roku po decyzji Komisji Europejskiej oraz wszystkich państw członkowskich Unii o rozpoczęciu negocjacji wreszcie to się stało⁴⁴.

Należy jednocześnie dodać, że obecnie wdrożenie francuskiej propozycji rozwiązania sporu wydaje się być jednak niemożliwe, ponieważ aby dokonać zmiany w macedońskiej konstytucji, niezbędna jest większość 2/3 w parlamencie, a obecna większość rządząca jej nie posiada. Z kolei opozycja nie popiera francuskiej propozycji, traktując ją jako zagrożenie dla macedońskiej tożsamości.

Przykład Macedonii Północnej dobitnie pokazuje, że wprowadzanie niezbędnych reform wewnętrznych nie jest już wystarczające, aby uzyskać członkostwo w UE. Kwestie historyczne oraz kulturowe zaczynają mieć również znaczenie. Zgoda władz w Sofii na rozpoczęcie negocjacji akcesyjnych przez rząd w Skopje jest warunkowa i w każdym momencie może zostać wycofana, co tym bardziej wpływa negatywnie na nastroje społeczne w Macedonii oraz stabilność tego bałkańskiego państwa.

Kolejną okazją do zaostrzenia relacji macedońsko-bułgarskich stała się 251 rocznica urodzin Goce Delčeva, bohatera walk narodowo-wyzwoleńczych przeciwko Imperium Osmańskiemu, niezwykle ważnego zarówno dla Macedończyków, jak i Bułgarów. Obchodzono ją 4 lutego 2023 r. Tego właśnie dnia odbywają się w Skopje uroczysto-

⁴² A. Taylor, *French Proposal Vote to Be Restructured in Macedonian Parliament Vote*, 15.07.2022, https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/french-proposal-vote-to-be-restructured-in-macedonian-parliament-vote/ [dostęp: 29.03.2023].

⁴³ A. Taylor, K. Nikolov, *Sofia and Skopje Sign Bilateral Protocol but the Road to the EU is Far from Clear*, 18.07.2022, <https://www.euractiv.com/section/enlargement/news/sofia-and-skopje-sign-bilateral-protocol-but-the-road-to-the-eu-is-far-from-clear/> [dostęp: 29.03.2023].

⁴⁴ *Intergovernmental Conference on the Accession of North Macedonia*, EEAS, 21.07.2022, https://www.eeas.europa.eu/delegations/north-macedonia/intergovernmental-conference-accession-north-macedonia_en?s=229 [dostęp: 29.03.2023].

ści upamiętniające tego bohatera obu narodów. Ponieważ to właśnie w stolicy Macedonii Północnej, w jednej z cerkwi, znajdują się jego szczątki (od 1946 r. Wcześniej znajdowały się m.in. w Sofii). W uroczystościach brali udział reprezentanci władz Macedonii, Macedońcy, ale także Bułgarzy, którzy co roku każdego dnia przybywają do Skopje – w tym również bułgarski eurodeputowany Angel Dżambazki, który stwierdził, że „Macedonia była i będzie bułgarska”⁴⁵. Tego rodzaju wypowiedź musiała wywołać reakcje w Macedonii, gdzie zaczęto domagać się objęcia zakazem wjazdu do kraju osób negujących macedońską tożsamość. Podobną opinię wyraził również prezydent Pendarovski. Tak się jednak nie stało. Ostatecznie uroczystości upamiętniające rocznicę urodzin Goce Delčeva przebiegły spokojnie, bez znaczących incydentów⁴⁶.

Z kolei Czarnogóra to kraj, który w przeszłości posiadał dobre relacje z Rosją. Symbolicznie bliskość tychże relacji szczególnie widoczna była na czarnogórskim wybrzeżu, które stało się miejscem, gdzie Rosjanie chętnie kupowali nieruchomości i inwestowali w turystykę. Do ochłodzenia stosunków doszło w momencie, gdy Czarnogóra zbliżała się do członkostwa w NATO i przystąpiła do zachodnich sankcji nałożonych na Rosję w 2014 r. po nielegalnej aneksji przez nią Krymu⁴⁷.

W kolejnych latach Rosja próbowała destabilizować sytuację w Czarnogórze, aby zapobiec przystąpieniu tego państwa do NATO. Tak się jednak nie stało. Jak wspomniano wcześniej, planowany zamach stanu podczas wyborów parlamentarnych, odbywających się w Czarnogórze w 2016 r., się nie powiódł. Co więcej, w wyniku przeprowadzonego śledztwa w 2019 r sąd w Podgoricy skazał *in absentia* m.in. dwóch rosyjskich agentów wywiadu na karę 15 lat pozbawienia wolności za próbę przeprowadzenia zamachu stanu⁴⁸.

Analizując obecną sytuację wewnętrzną i potencjalne punkty zapalne, należy również podkreślić, że Czarnogóra to kraj, w którym dopiero w 2020 r., po raz pierwszy od 30 lat, doszło do alternacji władzy (co jest przecież kluczowe w każdym demokratycznym państwie). Jednak koalicja, która przejęła władzę, składająca się z trzech

⁴⁵ T.J. Marusic, *Hero's Memorial Day Further Inflames North Macedonia-Bulgaria Relations*, 25.01.2023, <https://balkaninsight.com/2023/01/25/heros-memorial-day-further-inflames-north-macedonia-bulgaria-relations/> [dostęp: 29.03.2023].

⁴⁶ *Uz tenzije u Skoplju obilježena 151. godina od rođenja Goce Delčeva*, 4.02.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/amp/goce-skoplje-delcev-makedonija-bugarska/32255275.html> [dostęp: 29.03.2023].

⁴⁷ A. Domachowska, *Wpływy rosyjskie w regionie Bałkanów Zachodnich*, cz. 2, s. 49.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 53–54.

głównych podmiotów, z premierem wybranym przez nieżyjącego już metropolitę Czarnogóry i Przymorza, Amfilohije, od początku miała problemy z tym, aby spokojnie rządzić. Spory wynikały przede wszystkim z faktu, że nowy rząd z premierem Zdravko Krivokapićem nie składał się z polityków (wyjątkiem był wicepremier Dritan Abazović, lider partii Zjednoczona Akcja Reformatorska – Ujedinjena Reformska Akcija, URA), a co najważniejsze w jego składzie nie znaleźli się przedstawiciele największej dotychczas partii opozycyjnej, proserbskiego i prorosyjskiego Frontu Demokratycznego (Demokratski Front, DF). Ostatecznie w lutym 2022 r. przegłosowano wotum nieufności dla rządu⁴⁹, a nowym premierem został wspomniany już Dritan Abazović. Nie uspokoiło to jednak sytuacji w kraju i także jego rząd otrzymał wotum nieufności (sierpień 2022)⁵⁰. Jednak ze względu na klincz instytucjonalno-prawny wciąż pozostaje on premierem (kwiecień 2023 r.).

Pomimo silnej pozycji wspomnianej już partii prorosyjskiej DF oraz innych środowisk i ugrupowań prorosyjskich rząd w Podgoricy potępił atak Rosji na Ukrainę i przyłączył się do sankcji na nią nałożonych. W konsekwencji także Czarnogóra została przez Rosję uznana za państwo nieprzyjazne⁵¹.

Napięcia, tłące się w czarnogórskim społeczeństwie od lat, Rosja stara się pogłębiać, wykorzystując w tym celu wspomnianą już Serbską Cerkiew Prawosławną oraz licznie żyjących w Czarnogórze Serbów, których część zdecydowanie wspiera Moskwę. Podobnie jak w Republice Serbskiej czy w Serbii, również w Czarnogórze można było w ostatnich miesiącach dostrzec grupy ludzi maszerujących z rosyjskimi flagami z literą Z i skandujących prorosyjskie hasła. W sierpniu 2022 r. Czarnogóra oskarżyła Rosję o dokonanie cyberataku na system IT rządu w Podgoricy. Agenci FBI pomagali Czarnogórcom w wyjaśnieniu sprawy ataku⁵².

Z kolei we wrześniu 2022 r. władze wydały nakaz opuszczenia Czarnogóry dla sześciu rosyjskich dyplomatów, pracujących w ro-

⁴⁹ S. Janković, *Izglasano nepovjerenje Vladi Zdravka Krivokapića*, 4.02.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-vlada-krivokapic-skupstina-smjena/31685479.html> [dostęp: 30.03.2023].

⁵⁰ *Vladi Dritana Abazovića izglasano nepoverenje u Skupštini Crne Gore*, 20.08.2022, <https://www.danas.rs/svet/vladi-dritana-abazovića-izglasano-nepoverenje-u-skupštini-crne-gore/> [dostęp: 30.04.2023].

⁵¹ *Crna Gora na spisku „neprijateljskih država” Rusije*, 7.03.2023, <https://www.vijesti.me/amp/593664/crna-gora-na-spisku-neprijateljskih-drzava-rusije> [dostęp: 30.03.2023].

⁵² *Russian Involvement Suspected in Cyberattack Targeting Montenegrin Government*, 26.08.2022, <https://www.rferl.org/amp/montenegro-cyberattack-russia/32006237.html> [dostęp: 30.09.2023].

syjskiej ambasadzie, których oskarżono o szpiegostwo⁵³. W odpowiedzi Rosja ogłosiła zamknięcie swego konsulatu w tym bałkańskim państwie. Zaplanowane na 19 marca 2023 r. wybory prezydenckie w Czarnogórze miały być kolejną okazją do podjęcia przez Rosję próby wpływu na ich przebieg. Tym bardziej że jednym z głównych rywali obecnego, prozachodniego prezydenta Milo Djukanovicia jest Andrija Mandić, lider Frontu Demokratycznego, skazany w 2019 r. za próbę dokonania zamachu stanu. Warto dodać, że w toczącej się kampanii wyborczej przyjął on postawę zdecydowanie pokojową, wzywał do zgody i przeproszał za wcześniejsze swoje zachowanie czy kontrowersyjne wypowiedzi. Nie zmienia to jednak faktu, że jest on politykiem zdecydowanie proserbskim, prorosyjskim i nie należy spodziewać się, że zmieniłby on swoje przekonania z chwilą wygrania wyborów⁵⁴. Ostatecznie przebiegły one w spokojny sposób, bez znaczących incydentów.

Albania spośród wszystkich państw bałkańskich wydaje się być krajem najbardziej odpornym na działania Rosji. Albańczycy nie wyrażają żadnego rodzaju sentymentu wobec tego kraju, są zdecydowanie proeuropejscy i prozachodni, w Albanii nie są popularne media rosyjskie, nie istnieje zbyt wiele organizacji czy też stowarzyszeń rosyjskich itp. Nie oznacza to jednak, że Albania nie jest, czy też nie może być, przedmiotem zainteresowania Moskwy, zmierzającego do stwarzania lub pogłębiania konfliktów społecznych (od lat Albania zmagają się z licznymi protestami społecznymi i antyrządowymi) czy sporów z sąsiadami⁵⁵. Tym bardziej że nie wszystkie działania Rosji są transparentne i łatwe do uchwycenia.

Interesującym przykładem, o którym poinformowały media amerykańskie, jest sprawa byłego ważnego funkcjonariusza FBI, Charlesa McGonigala, którego oskarża się m.in. o nielegalną współpracę z rosyjskim oligarchą Olegiem Deripaską. McGonigal został aresztowany, ale udało mu się opuścić areszt po wpłaceniu kaucji. Jest on oskarżony m.in. o pranie brudnych pieniędzy, a także o otrzymywanie pieniędzy od tego słynnego rosyjskiego oligarchy i lobbowanie na rzecz zdjęcia z niego sankcji przez amerykańską administrację. Co istotne,

⁵³ *Six Russian Diplomats Expelled from Montenegro Amid Espionage Probe*, 30.09.2022, <https://www.rferl.org/amp/montenegro-six-russian-diplomats-expelled-espionage/32059029.html> [dostęp: 30.09.2023].

⁵⁴ A. Durović, *Zašto je predsjednički kandidat Mandić ‚miljenik‘ većine televizija u Crnoj Gori?*, 16.03.2023, <https://www.slobodnaevropa.org/amp/crna-gora-predizborna-kampanja-kandidati-televizije-mediji-andrija-mandic/32319784.html> [dostęp: 30.03.2023].

⁵⁵ A. Domachowska, *Wpływy rosyjskie w regionie Bałkanów Zachodnich*, cz. 2; eadem, *Protesty społeczno-polityczne w Albanii (2019)*, „Prace Instytutu Europy Środkowej” 2020, nr 1.

w tej historii pojawił się również wątek albański. Mianowicie podczas swej podróży do Albanii McGonigal miał się spotkać z premierem Edi Ramą i podobno przestrzegać go przed udzieleniem licencji na odwieroty rosyjskiej firmie⁵⁶. Co więcej, miał otrzymać 225 tys. dolarów od byłego pracownika wywiadu albańskiego (to prawdopodobnie biznesmen naturalizowany w USA, żyjący w New Jersey), który chciał skorzystać na owym kontrakcie.

W kontekście potencjalnych wpływów rosyjskich w tym bałkańskim państwie warto również odnotować, że w sierpniu 2022 r., już w czasie trwania wojny w Ukrainie, w Albanii aresztowano dwóch Rosjan (Svetlanę Valeryevnę Timofeyevą i Mikhaïla Zorina) oraz jednego Ukraińca (Fedira Mykhaylova), którzy próbowali zbliżyć się do obiektu wojskowego (dawnej albańskiej fabryki broni) w Gramsh. Powstała ona w 1962 r., aby produkować przede wszystkim karabiny AK-47 oraz inne rodzaje broni⁵⁷.

Premier Rama potwierdził, że zatrzymani są podejrzewani o szpiegostwo, choć sam przyznał, iż sprawa nawet dla niego wydaje się dość zagadkowa⁵⁸. Prawnicy zatrzymanych osób zaprzeczają tym oskarżeniom, twierdząc, że ich klienci są po prostu miłośnikami opuszczonych miejsc i blogerami.

Rosja domagała się ekstradycji swojej obywatelki, Timofeevej, znanej też jako Lana Sator. Rosja oskarżała ją o nielegalne pozyskanie tajnych informacji⁵⁹. Wobec tego złożyła ona wnioszek o azyl w Albanii, ponieważ bała się powrotu do Rosji. We wniosku argumentowała, że władze rosyjskie chcą ją ukarać za jej sprzeciw, wyrażony w mediach społecznościowych, przeciwko inwazji Rosji na Ukrainę. Sprawa ta wciąż budzi szereg wątpliwości. Nie wiadomo zatem, czy faktycznie próbowali oni szpiegować na rzecz państwa rosyjskiego, czy jak sami twierdzą, robili tylko zdjęcia, ponieważ są miłośnikami architektury⁶⁰.

⁵⁶ S. Harris, R.S. Helderman, C. Belton, *Former FBI Agent's Side Work Puts Bureau under New Scrutiny*, 13.02.2023, <https://www.washingtonpost.com/national-security/2023/02/13/mcgonigal-albania-deripaska-indictment-fbi/> [dostęp: 30.03.2023].

⁵⁷ *Albania Investigates Military Factory Intruders from Russia and Ukraine*, 22.08.2022, <https://www.rferl.org/amp/russians-ukrainian-arrested-alleged-spies-albania/31997786.html> [dostęp: 3.04.2023].

⁵⁸ *Russian 'Spies', Rama: Saying that Espionage is Done with Remnants of Communism is Ridiculous*, 26.08.2022, <https://politiko.al/english/ditari-i-maxhorances/spiunet-ruse-rama-te-thuash-qe-behet-spiunazh-me-mbetje-te-i465979> [dostęp: 30.03.2023].

⁵⁹ *Rusia lëshon fletarrestim për fotografen ruse të ndaluar në Shqipëri*, 26.08.2022, <https://www.evropaelire.org/amp/rusia-leshon-fletarrestim-per-fotografen-ruse-te-ndaluar-ne-shqiperi/32005690.html> [dostęp: 30.03.2023].

⁶⁰ A. Higgins, *They Sneaked Into a Derelict Arms Plant: Instagrammers or Spies?*, 3.03.2023, <https://www.nytimes.com/2023/03/03/world/europe/albania-russia-ukraine.html> [dostęp: 30.03.2023].

Nie wiadomo też, czy gdyby sytuacja międzynarodowa byłaby inna, to czy służby albańskie zachowałyby się podobnie.

PODSUMOWANIE

Państwa Bałkanów Zachodnich, od lat aspirujące do uzyskania członkostwa w Unii Europejskiej, zmagają się z różnymi wewnętrznymi wyzwaniami w obliczu pełnoskalowej wojny Rosji z Ukrainą. Część z nich wynika z wciąż nierozwiązanych dwustronnych sporów (przykład przede wszystkim Serbii i Kosowa oraz Macedonii Północnej i Bułgarii), a także z problemów wewnętrznych, które widoczne są obecnie we wszystkich państwach regionu. Nierozwiązane problemy wykorzystywane są przez Rosję, aby jeszcze bardziej destabilizować sytuację w państwach Bałkanów Zachodnich i równocześnie spowalniać proces akcesyjny tychże państw do UE.

Zaangażowanie się Rosji w pełnoskalową wojnę w Ukrainie nie oznacza, że władze w Moskwie zrezygnują z prowadzenia swej własnej polityki w innych częściach świata, w tym również w najbliższym sąsiedztwie UE, jakim są Bałkany. Mając na uwadze fakt, że Rosja pod względem gospodarczym nie jest w stanie być konkurentem dla UE na Bałkanach, będzie ona starać się głównie podgrzewać konflikty pomiędzy narodami i państwami. Ostatecznie jednak, wraz z aktywizacją się UE jako kluczowego gracza w regionie, wizja europejskiej integracji Bałkanów może (i powinna) zostać zrealizowana bez zbędnego dalszego opóźnienia. Silniejsze zaangażowanie się tam Unii (ale także Stanów Zjednoczonych) może przyczynić się do rozwiązania sporów bilateralnych, a także (przynajmniej częściowo) problemów wewnętrznych, z którymi zmagają się państwa Bałkanów Zachodnich, a które jednocześnie pozostają w obrębie zainteresowania Rosji, dążącej do eskalacji napięć w regionie.

LITERATURA

Assessing Russia's Economic Footprint in Serbia, „Policy Brief” (Center for the Study of Democracy) 2018, nr 72, <https://csd.bg/publications/publication/policy-brief-no-72-assessing-russias-economic-footprint-in-serbia/> [dostęp: 14.05.2024].

Bechev D., *Rival Power: Russia in Southeast Europe*, Yale University Press, Padstow 2017.

- Bechev D., *Russia's Strategic Interests and Tools of Influence in the Western Balkans*, NATO Strategic Communications Centre of Excellence, Riga 2019.
- Bechev D., Radeljić B., *Russia and the Balkans*, „Russian Analytical Digest” (RAD), nr 226, 6.12.2018, DOI: 10.3929/ethz-b-000301365.
- Brey T., *Russian Media in the Balkans. Case Study: How Moscow's Propaganda Influences Serbia*, Friedrich-Naumann-Stiftung für die Freiheit, Potsdam-Babelsberg, styczeń 2022, https://shop.freiheit.org/download/P2@1189/544042/Russische-Medien_Balkan_280122.pdf [dostęp: 21.02.2023].
- Brown O., Froggatt A., Gozak N., Katser-Buchkovska N., Lutsevych O., *The Consequences of Russia's War on Ukraine for Climate Action, Food Supply and Energy Security*, Chatham House, September 2023, DOI: 10.55317/9781784135836.
- Corbally R., *Religion as a Political Vehicle: An Examination of the Influence of Orthodoxy in Serbia by Russia*, 20.04.2020, <https://berkleycenter.georgetown.edu/responses/religion-as-a-political-vehicle-an-examination-of-the-influence-of-orthodoxy-in-serbia-by-russia> [dostęp: 23.01.2023].
- Culver J.K., Kirchberger S., *US-China Lessons from Ukraine: Fueling More Dangerous Taiwan Tensions*, Atlantic Council, czerwiec 2023, <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/report/us-china-lessons-from-ukraine/> [dostęp: 14.05.2024].
- Domachowska A., „Prace Instytutu Europy Środkowej” 2020, nr 1.
- Domachowska A., *Wpływy rosyjskie w regionie Bałkanów Zachodnich, cz. 2: Albania, Czarnogóra*, „Prace Instytutu Europy Środkowej” 2021, nr 1.
- Domaradzki S., *Rosja na Bałkanach w nowej zimnej wojnie*, [w:] A. Supińska (red.), *Lepiej nie będzie? Europa w dobie przesilenia*, Ośrodek Myśli Politycznej, Kraków 2018, s. 141–160.
- Energy and Finance, Global Impact of War in Ukraine: Energy Crisis*, Global Crisis Response Group, Brief No. 3, sierpień 2022.
- Headley J., *Russia and the Balkans. Foreign Policy from Yeltsin to Putin*, Hurst & Company, London 2008.
- Jagiello B., *The Balkan Kettle: Russia's Policy Toward the Balkans*, „Security and Defense Quarterly” 2021, t. 35, nr 3, s. 47–61, DOI: 10.35467/sdq/138674.
- Kallaba P., *Russian Interference in Kosovo: How and Why?*, „Occasional Paper” 2017, nr 9, http://www.qkss.org/repository/docs/Russian_interference_in_Kosovo_finale_2_735070.pdf [dostęp: 14.05.2024]
- Łakota-Micker M., *Współczesne rosyjskie i serbskie wpływy w Czarnogórze – wybrane przykłady*, „Horyzonty Polityki” 2023, t. 14, nr 47, s. 167–185, DOI: 10.35765/hp.2452.

- Metodieva A., *Russian Narrative Proxies in the Western Balkans*, The German Marshall Fund of the United States, Washington 2019, <https://www.gmfus.org/sites/default/files/publications/pdf/Russian%20Narrative%20Proxies%20in%20Balkans.pdf> [dostęp: 14.05.2024].
- NATO Team in North Macedonia to Help Against Hybrid Attacks, NATO, 7.03.2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_212621.htm [dostęp: 21.03.2023].
- Panagiotou R., *The Western Balkans between Russia and the European Union: Perceptions, Reality, and Impact on Enlargement*, „Journal of Contemporary European Studies” 2021, t. 29, nr 2, s. 219–233, DOI: 10.1080/14782804.2020.1798218.
- Pawłowski P., *Projekt porozumienia o podstawach normalizacji stosunków między Serbią i Kosowem: charakterystyka i główne założenia umowy*, cz. 2, 8.03.2023, <https://ies.lublin.pl/komentarze/projekt-porozumienia-o-podstawach-normalizacji-stosunkow-miedzy-serbia-i-kosowem-charakterystyka-i-glowne-zalozenia-umowy-cz-2/> [dostęp: 28.03.2023].
- Rosja na Bałkanach Zachodnich. Interesy narodowe i wpływy polityczne*, [w:] M. Babić, I. Jakimowicz-Ostrowska (red.), *Bałkany w XXI wieku: problemy konsolidacji i integracji*, Warszawa 2014, s. 47–71.
- Russia’s Influence in the Western Balkans*, European Parliament, czerwiec 2022, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/733523/EPRS_ATA\(2022\)733523_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/733523/EPRS_ATA(2022)733523_EN.pdf) [dostęp: 2.03.2023].
- Samorukov M., *Double or Quits: A Russian Approach to North Macedonia and NATO*, 14.05.2019, <https://carnegieendowment.org/2019/05/14/double-or-quits-russian-approach-to-north-macedonia-and-nato-pub-79123> [dostęp: 4 marca 2023].
- Secrieru S., *Russia in the Western Balkans: Tactical Wins, Strategic Setbacks*, „European Union Institute of Security Studies” 2019, t. 2, nr 3–4, DOI: 10.2815/21802.
- Shay S., *The Effects of the War in Ukraine on the US-China Relations*, „Security Science Journal” 2023, t. 4, nr 1, s. 54–57, DOI: 10.37458/ssj.4.1.4.
- Širom zatvorenih očiju: Jačanje ruske meke moći u Srbiji – ciljevi, instrumenti i efekti*, Centar za evroatlantske studije, Beograd 2016, https://www.ceas-serbia.org/images/publikacije/CEAS_Studija_-_Sirom_zatvorenih_ociju_-_Jacanje_ruske_meke_moci_u_Srbiji.pdf [dostęp: 14.05.2024].
- Stronski P., Himes A., *Russia’s Game in the Balkans*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington 2019.
- Szpala M., *Bośnia i Hercegowina – gry separatyzmem Republiki Serbskiej*, 9.02.2022, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/>

- 2022-02-09/bosnia-i-hercegowina-gry-separatyzmem-republiki-serbskiej [dostęp: 9.02.2023].
- Szpala M., *Kosowo–Serbia: próby przelamania impasu*, 16.03.2023, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-03-16/kosowo-serbia-proby-przelamania-impasu> [dostęp: 27.03.2023].
- Szpala, M., *Rosja w Serbii – miękka siła i twarde interesy*, „Komentarze OSW” 2014, nr 150.
- Taylor Fravel M., *China’s Potential Lessons from Ukraine for Conflict over Taiwan*, „The Washington Quarterly” 2023, t. 46, nr 3, s. 7–25, DOI: 10.1080/0163660X.2023.2260141.
- Violante A., *Under Pressure: The Impact of Russian Tourism Investment in Montenegro*, „Under Pressure: The Impact of Russian Tourism Investment in Montenegro”, CABI Books. CABI International, 2017, DOI: 10.1079/9781780647616.0087.
- Włodkowska A., *Rosja na Bałkanach*, „Rocznik Instytutu Europy Środkowo-Wschodniej” 2009, nr 7, cz. 2, s. 99–114.